

تأثیر شادابی و نشاط محیط مدرسه در پیشرفت تحصیلی و مسئولیت پذیری دانش آموزان

حلیمه شیخ

مریی طرح امین دبستان شهدای بانک ملت ناحیه ازاهدان

چکیده

دانش آموزان مهم ترین رکن نظام آموزش و پرورش هر کشوری محسوب می شوند. شاد زیستن برای کودک به همان اندازه مهم است که تغذیه خوب، محبت کردن و حفاظت از او اهمیت دارد، زیرا سلامت روحی و روانی و فیزیکی و جسمانی او را تأمین می کند. عواملی که می تواند این سرمایه ملی را برای رشد بهینه و کیفی آماده سازد، مهارت های رفتاری است که در محیط آموخته می شود نه فقط محفوظات علمی. نشاط و شادابی در مدرسه باعث رشد و تکامل همه ابعاد وجودی یک دانش آموز در بعد جسمانی، شناختی، عاطفی، اخلاقی و معنوی می شود. چنانچه یک بعد از این ابعاد دچار صدمه شود و یا مورد غفلت و فراموشی قرار گیرد، دانش آموز به توانایی و شایستگی های کامل دست نخواهد یافت. با توجه به اینکه ایجاد نشاط و شادابی یکی از مؤثرترین راه ها برای افزایش بهداشت روانی در جامعه است، مدرسه بعنوان یک نهاد می تواند با بوجود آوردن زمینه ها و برنامه هایی باعث هرچه شاداب کردن جامعه شود. برای دست یابی به تحقق آرمان های مربوط به شاداب سازی مدارس باید تحولات جدی در نگرش مدیران و مسئولان نظام آموزش و پرورش ایجاد نمود. در واقع شاداب سازی مدارس را باید در ابعاد ظاهری و ابعاد معنوی جستجو کرد. لذا در این مقاله، ابتدا به معنای شاد ی و شاد بودن از دیدگاه قرآن، سیره ی معصومین (ع) و روانشناسان پرداخته شده و در پایان راهکارها و پیشنهادات مناسب جهت ایجاد مدرسه شاد و با نشاط ارائه گردیده است.

واژه های کلیدی: مدرسه، شادابی، نشاط، دانش آموزان، مسئولیت پذیری

مقدمه

نشاط و شادابی در مدرسه باعث رشد و شکوفایی در همه ی ابعاد وجودی یک دانش آموز می شود. در محیط شاد، ذهن انسان پویا، زبانش گویا و استعدادش شکوفا می گردد. در قرن جدید سرلوحه ی تعلیم و تربیت در یک جمله خلاصه شده است. «شوق زندگی کردن را به دانش آموزان بیاموزیم» پس باید معتقد باشیم که در حقیقت رشد پایدار ما در گرو شادی پایدار است و این شادی باید در مدارس ایجاد و مدیریت شود. (صباغیان، ۱۳۸۴)

برای این که سلامت جسمانی و روانی کودکان، دانش آموزان، اطرافیان و خودمان حفظ شود، باید سعی کنیم با شناسایی عوامل مؤثر بر شادی، موجبات تقویت عوامل مثبت و تقلیل عوامل منفی مؤثر بر شادی را فراهم کنیم. از آن جا که شادی بزرگ ترها عامل مؤثر در شادی و نشاط کودکان است و اولیاء و مربیان غمگین نمی توانند فرزندان و دانش آموزانی شاد تربیت کنند، از این رو با ارائه نظام اعتقادی درست برای دستیابی به شادی، می توان به افزایش شادی در میان افراد جامعه کمک کرد. هنگامی که مدرسه مکانی برای آموختن مهارت های کاربردی زندگی باشد برای دانش آموزان شوق انگیز و نشاط آور خواهد بود. دانش آموزان در این مدارس با حوصله و اشتیاق به عمق مطالب پی می برند، آنها را می فهمند، تجربه می کنند و به زندگی خود مرتبط می سازند. از این رو با ذوق و شوق به مدرسه آمده و امید به موفقیت و زندگی در آنها تقویت می گردد. زیرا نشاط و انبساط موجب شکوفایی استعدادها شده و انسان شاداب، پویا و پر تحرک به زندگی امیدوار گردیده و برای رسیدن به اهداف خود سرسختانه تلاش می کند. مهمترین مولفه شاد بودن امید به زندگی است. به عبارت دیگر بین شاد بودن و امید به زندگی یک رابطه مستقیم وجود دارد. به امید روزی که در مدارس ما تمامی مولفه های شاد به کار گرفته شود. (مرآتی، ۱۳۸۲)

بیان مسئله

نظام آموزش و پرورش یکی از نهادهای مهم اجتماعی است، آموزش و پرورش به شکوفایی استعدادها و افزایش توانایی ها و قابلیت های فرد کمک می کند و از طرف دیگر در خدمت نظام اجتماعی درمی آید و از طریق انتقال بهسازی و گاه تغییر ارزش ها و هنجارهای اجتماعی، جامعه پذیری نسل آینده را ممکن می سازد (حوری زاد، ۱۳۸۵)

در حقیقت آموزش و پرورش به مثابه درختی تنومند است که برای تغذیه و باروری میوه هایش نیازمند استفاده از منابعی است که با هماهنگی و مساعدت، موجبات رشد آن را فراهم می آورند. از سوی دیگر عناوینی چون خلاقیت نقادی و نقدپذیری، بارش فکری، مهارت های زندگی، تغذیه و بهداشت فردی و جمعی، مدرسه ی شاد زمانی در مدارس عملیاتی خواهد شد که تمامی عناصر این مجموعه به باور لازم برسند و تحول و تغییر را به عنوان یک اصل در نظر بگیرند. شادمانی احساسی است که زندگی را چیزی خوب می داند. شادمانی به مفهوم دوام لحظات شاد دیروز، روحیه ی سرخوش امروز و زمان دشوار فرد است. آنچه اشخاص آن را شادی تجربه می کنند نه یک شادی زودگذر بلکه یک احساس عمیق و این باور است که به رغم مشکلات امروز همه چیز خوب است، با به خوبی برگزار خواهد شد (معتکف، ۱۳۸۴). انسانی شاد است که از زنده بودن خود احساس رضایت و خوشبختی کند، دیگران از او سود ببرند، آرزوها و نیازهای فردش نیز تا حد نسبتاً زیادی تحقق یافته باشد و خوشبختی و شادمانی اش مستدام باشد نه مقطعی و زودگذر (امیرحسینی، ۱۳۸۴، ص ۴۴)

همچنین شادی باعث می شود سطوح هورمون استرس بطور قابل توجهی در بدن پایین بیاید و عملکرد سیستم ایمنی بهبود پیدا کند. با توجه به تحقیقات انجام شده در زمینه لزوم و اهمیت شادی این نیاز احساس می شود که برنامه ریزی و

سازماندهی مؤثری در جامعه صورت گیرد، با توجه به این که یکی از نهادهای اساسی و زیربنای جامعه آموزش و پرورش می باشد، بنابراین فراهم آوردن شرایط شادی در مدارس باید مورد توجه بیش از پیش مسئولین آموزش و پرورش قرار گیرد. در آموزش و پرورش مدرن افزون بر مهارت های خواندن، حساب کردن و نوشتن نیازهای جدیدی در قالب کسب مهارت زیستن و حل مسئله و چگونگی رویارویی با چالش های هزاره سوم مطرح شده است پژوهش ها حاکی از آن است که فرایند تعلیم و تربیت فعال متخصص وجود شور و طرب، نیاز و جوشش، تلاش و پشتکار و نشاط در همه ی ابعاد آن است چرا که هر گونه ارتباط و تعلیمی که بدون روح تحرک، پویایی و شادی و نشاط باشد به شکست منتهی می گردد. شادی یکی از نیازهای اساسی انسان و لازمه زندگی اوست. پیامبر اکرم می فرماید بازی کنید و شاد باشید همانا من ناراحتم که در دین شما خستگی و بی نشاطی دیده شود.

فوردیکسون (۱۹۹۸) اظهار داشته است که شادمانی و سرور قسمتی از شادکامی است که منجر به بازی و سرگرمی شده و امکان توسعه مهارت های جسمی، اجتماعی و ذهنی را فراهم می سازد و علاقه منجر به اکتشاف و افزایش معلومات می گردد. مدرسه شاد می تواند شوق زندگی را به دانش آموزان هدیه دهد.

سوالات پژوهش

- ۱- چگونه می توان دانش آموزان و مدرسه ای شاداب داشت؟
- ۲- شادابی و نشاط مدرسه در پیشرفت تحصیلی و مسئولیت پذیری دانش آموزان چه تاثیری دارد؟

روش شناسی پژوهش

روش این پژوهش توصیفی از نوع کتابخانه ای است. نوع تحقیق کاربردی است، زیرا نتایج در وزارت آموزش و پرورش و به خصوص برنامه ریزی آموزشی قابل استفاده خواهد بود.

شادی و سرور در ادبیات فارسی

در ادبیات فارسی شادی به معنای: نشاط، خوشحالی، خرمی، مسرت، انبساط، بشاشت، بهجت و عشرت معنا شده است که همسو با شادمان، شادمانه و شادمانی خواهد بود. فردوسی در اشعار خود غم و شادمانی را با یک نظر، از سوی محبوب دیده، چنین می سراید: آزو شادمانی ازویت غمست ازویت فزونی ازویت کمست. اما سعدی اندوه و شادی را کوتاه مدت و زودگذر دانسته، پاداش عمل و نام نیک را ماندگار و جاودان می شمرد؛ غم و شادمانی نماند و لیک جزای عمل ماند و نام نیک.

شادی از دیدگاه قرآن و معصومان (ع)

قرآن اسلام را دین شادی می شمارد و نیز با شادی های دنیا مخالف نیست، بلکه آن شادی هایی را خوب می داند که موجب لطمه به دیگران و همچنین دارای قبح اخلاقی و مذهبی نباشد و تضییع حقوق خداوند را در بر نداشته باشد. گشت و گذار در طبیعت، مشاهده نعمت های زیبای خداوند موجب شادی و آرامش درونی می شود (صادقی، ۱۳۷۸).

پیامبر و ائمه معصومین شادمان بودند و بر این امر تأکید می‌ورزیدند و اجازه می‌دادند که یاران با آن‌ها مزاح کنند و همیشه تبسم داشتند و شادی یاران را بر هم نمی‌زدند مگر وقتی که سخن یا عملی خارج از محدوده‌ی شرع از آن‌ها مشاهده می‌کردند.

از نگاه دین مهمترین عوامل شادی را در زندگی انسان‌ها عبارتند از: محبوبیت، مقبولیت، موفقیت، ایمان، هویت ملی و فرهنگی، خلاقیت، تجربه‌های عارفانه، حل مسئله، پرهیز از گناه، رضایت و تحمل، تبسم و خنده، تنوع ظاهری، بوی خوش، کار و تلاش، تفریح و تفرج، سیر و سفر، تفکر در آفرینش و کشف حقیقت، رسیدگی به دیگران، با بچه بودن، استفاده از روش‌های استعاره‌ای و شعری در بیان نظرات، داشتن دوستان ساده و خوش مشرب، تقویت عزت نفس، هدیه دادن و مهربانی کردن و گره‌گشایی از کار دیگران می‌باشد (گلزاری، ۱۳۸۰)

سلسله سخنانی از پیشوایان معصوم(ع) وجود دارد که افزون بر ستایش این صفات، نوعی تشویق اصحاب و پیروان، در آن به چشم می‌خورد همانند سخنان رسول خدا(ص) که فرمود: «مؤمن، شوخ و زنده دل است و منافق، سخت و غضبناک». «همانا من شوخی می‌کنم و اهل مزاح هستم، اما حرف باطل و بیهوده نمی‌گویم». و یا در سیره آن حضرت است: روزی به گونه‌ای خندیدند که دندانهای ایشان نمایان شد و روز دیگر که یک نفر اعرابی - بیابانگرد خدمت پیامبر آمد، هدیه‌ای تقدیم کرد، اما هنگام رفتن رو به آن حضرت کرد و گفت: پول هدیه مرا بده! رسول خدا خندید و از آن روز هرگاه اندوهگین می‌شدند، می‌فرمودند: کجاست آن اعرابی؟ ای کاش الان نزد ما بود و ما را می‌خندانید. (ویکی پدیا. دانشنامه آزاد).

افزون بر سیره و سخنان این چنین، گاه رسول الله(ص) با اصحاب و اطرافیان مزاح کرده تا نشست و برخاستها و گفتگوها از حالت یکنواختی خارج شده، علاوه بر راحتی اصحاب در برابر پیامبر هنگام ارائه پرسش و دریافت پاسخ، نوعی سرور و شادی در قلوب آنان وارد شده و صمیمیت و مهربانی بیشتری احساس شود. از این رو چون پیرزنی خدمت آن حضرت آمده، عرض کرد: یا رسول الله! دعا کنید من وارد بهشت شوم. پیامبر(ص) فرمود: پیرزنان وارد بهشت نمی‌شوند! او به شدت اندوهگین شد، اما حضرت رو به وی کرده فرمود: تو در آن روز عجز و فرتوت و پیر نخواهی بود، بلکه با اراده الهی بار دیگر جوان و به صورت دوشیزه خواهی شد. (بحارالانوار، ج ۱۶، ص ۴۵۸).

امام صادق(ع) رو به یونس شیبانی، از اصحاب خود کرده، فرمود: شوخی شما اصحاب با یکدیگر چقدر است؟ او گفت: اندک. امام فرمود: «اینگونه نباشید. به درستی که مزاح بودن و شوخ طبعی از حسن خلق است. همانا بدین وسیله شادی و سرور در قلب برادر خود داخل می‌کنید. همانگونه که رسول خدا(ص) اهل شوخی و مزاح بود، تا سرور و شادی در قلب اصحاب وارد کند». (نهج البلاغه، خطبه ۸۴)

امام موسی بن جعفر(ع) با توجه به آثار برجسته این شیوه‌ها فرمود: «از لذتهای دنیوی نصیبتی برای کامیابی خویش قرار دهید و خواهشهای دل را از راههای مشروع برآورید. مراقبت کنید که این کار به شرافت و مردانگی شما آسیب نرساند و دچار اسراف و تندروی نشوید. و با کمک آن بهتر به امور دین خویش موفق خواهید شد. همانا نیست از ما کسی که دنیای خود را به خاطر دین خویش ترک کند یا دین خود را برای دستیابی به دنیا رها نماید». (بحارالانوار، ج ۷۵، ص ۳۲۱).

در سخنی دیگر آن پیشوای روشن اندیش، فرصتی را در ساعات شبانه روز برای بهره‌گیری از سرور و شادمانی و تفریح سالم پیشنهاد نموده، می‌فرماید: «کوشش کنید اوقات شما در روز چهار بخش باشد: قسمتی برای عبادت و خلوت با خدا، بخشی برای تأمین معاش، مقداری برای معاشرت با برادران مورد اعتماد و کسانی که شما را به عیبهایتان آگاه ساخته و در باطن به شما

خلوص و صفا دارند و ساعاتی نیز به تفریح و لذت‌های خود اختصاص دهید و با مسرت و شادی آن، نیروی انجام وظایف اوقات دیگر را تأمین کنید». (همان، ج ۷۵، ص ۳۲۲).

شادی از دیدگاه روانشناسی

ریچارد کارسون معتقد است که شادمانی حالتی از ذهن است نه رشته ای از حوادث، احساس آرامش بخش که می توانید همیشه تجربه اش کنید و با آن زندگی کنید و نه چیزی که برای یافتنش نیاز به جستجو داشته باشید. شادمانی در خارج از وجود شما نیست شادمانی یک احساس است (کارسوس، ۱۳۷۹، ص ۱۲۹).

مایکل ارگایل معتقد است که شادی عبارت است از بودن در حال خوش حالی و سرور یا دیگر هیجانات مثبت یا عبارت است از راضی بودن از زندگی خود (آرگایل، ۱۳۸۳، ص ۱۴).

شادمانی عبارت است از قضاوت و داوری انسان درباره ی چگونگی گذراندن زندگی خویش، این نوع واحدی از بیرون به فرد تحمیل نمی شود بلکه حالتی است درونی که از هیجانات مثبت تأثیر می پذیرد (مایرزودیز، ۱۹۹۵).

خصوصیات آدم های شاد

آبراهام لینکلن می گوید: اغلب مردم تقریباً به همان اندازه شاد هستند که انتظارش را دارند. شاد بودن می تواند یکی از بزرگترین مبارزات ما در زندگی باشد. لازمه ی شاد بودن جستجوی زیبایی ها و خوبی هاست (میتوس، ۱۳۷۷، ص ۵۲).

مهمترین خصوصیات آدم های شاد عبارت است از:

۱- کنترل زندگی ۲- توجه به جسم و روح ۳- زندگی را صحنه برد و باخت نمی دانند ۴- از زندگی یاد می گیرند ۵- برنامه ریزی دارند ۶- هدفمند هستند و با یادآوری شادی های زندگی احساس لذت می کنند ۷- به آینده دید مثبت دارند ۸- مسئولیت پذیرند ۹- بعضی از اتفاقات را به محیط نسبت می دهند ۱۰- همیشه تلاش جهت بهتر شدن دارند.

چگونگی ایجاد فضای شاداب در مدارس

مدرسه اگر ایستا، غم زده باشد دانش آموزان به جای نشاط و طراوت و شادابی، انزجار و به جای مهربانی و عشق ورزی، حسادت و کینه توزی را می آموزند. در مدرسه پویا، امید به زندگی، موفقیت و کنجکاوی، شادی و طراوت تحصیلی، برانگیزنده و تحقق دهنده استعدادها و نیازهای فطری و مقتضیات آتی دانش آموزان است. در تبیین موضوع شاداب سازی را از ابعاد مختلف می توان بررسی نمود چرا که در ابتدا شاداب کردن محیط مدرسه در کلام به ایجاد فضای مناسب و فضا سازی ظاهری منتج می شود. لیکن با نگاهی دقیق تر باید عنوان کرد که شاداب نمودن فقط جنبه ظاهری ندارد چون داشتن بهداشت روانی سالم نیازمند رعایت اصولی است که هم جنبه مادی و هم جنبه معنوی دارد و در واقع شاداب سازی را در ابعاد ظاهری و ابعاد معنوی جست و جو کرد که هر یک از این موارد شامل بررسی موضوعات و مواردی مهم است که با در نظر گرفتن آن ها مطمئناً می توانیم روح و روان و جسم و جان نوجوان را شاد کنیم چرا که نوجوان باید ابتدا از درون وجودش احساس شادمانی داشته باشد و این احساس شادمانی همان ایجاد رضایت از زندگی است که باید در تمام ابعاد وجودش رخنه کند.

الف) شاداب سازی درونی و معنوی مدارس

۱- تربیت معنوی و دینی (آشنایی با لطافت طبیعی و...) بی تردید تربیت روحی و معنوی نوجوانان باید از آغاز حیات آنان مدنظر گرفته شود لیکن چون در سنین نوجوانی می خواهند هویت شخصی پیدا کنند کم کم از والدین خود جدایی بیشتری پیدا می کنند و وابستگی کمتری می یابند و همین امر باعث می شود هدایت معنوی ویژگی خاصی پیدا کند. آشنایی آنان با لطافت طبیعت (آب و هوا و آفتاب و کوه و دریا و...) می تواند نشاط و شادابی را با ادراک طبیعت خداوندی به دست آورد به طوری که نوجوان با دیدن هر یک از ابعاد طبیعت حتی با دیدن یک گل احساس لذت و شادمانی کند.

۲- شرکت دادن نوجوان در فعالیت های گروهی فعالیت های گروهی و جمعی نوجوانان جزو لا ینفک از زندگی اجتماعی آنان به شمار می رود و اگر خوب هدایت شود می تواند آثار سازنده ای را در پی داشته باشد و در واقع می تواند احساس لذت درونی را برای او به وجود آورد.

۳- جذب مشارکت دانش آموزان در اداره مدارس شکی نیست که یکی از وظایف مهم تربیتی مدیریت مدارس تشویق نوجوانان به مشارکت و تعاون در همه امور است و آنان می توانند با تدوین برنامه های مناسب به جلب مشارکت دانش آموزان در امور مختلف مدرسه اقدام کنند و این موضوع می تواند به احساس مفید بودن و دور شدن از انزوا و کسالت در نوجوانان کمک کند و خود یکی از موارد شاد زیستن است.

ب) شاداب سازی ظاهری مدارس

در این بخش اکثرا مواردی مورد توجه قرار می گیرد که قابل رویت و قابل لمس کردن باشد و در واقع اموری که لذت بصری ایجاد می کند یا دیدن فضا و محیط زیبا باعث ایجاد نشاط می شود مورد توجه قرار می گیرد.

۱- فضا سازی و زیباسازی حیاط مدارس، از جمله دیوارها، سطح زمین، کاشت درخت و گل و گیاه گذاشتن نیمکت های رنگی و زیبا در حیاط مدرسه، تابلوی زیبای سر در مدرسه، دیوارهای تمیز و زیبا و تزئین شده با نقاشی های زیبا، نماسازی های مختلف.

۲- زیباسازی مناسب ساختمان مدارس از جمله هماهنگی کاشی و سرامیک و سنگ - رنگ آمیزی در و دیوارها، پرده های زیبا جهت کلاس ها، زیباسازی راهروهای کلاس ها، دفتر معلمان، اتاق مشاوره و...

۳- زیباسازی و تمیز بودن نمازخانه استفاده از خوشبوکننده ها، استفاده از نوشته ها و خطاطی های زیبا و استفاده از گلدان های زیبا، استفاده از فرش های زیبا و هماهنگ با پرده ها تمیز بودن و زیباسازی دستشویی ها و وضوخانه (حتما فضای وضوخانه از کاشی و سرامیک زیبا و تمیز استفاده گردد) محل آبخوری ها سنگ شده باشد و در وضوخانه ها از لوله کشی آب گرم استفاده شده باشد.

۴- زیباسازی راهروها و ورودی ها با استفاده از گلدان های گل طبیعی و مصنوعی.

۵- زیباسازی کتابخانه ها استفاده از کمد های یکرنگ و یک مدل جهت نگهداری کتاب ها (ترجیحا استفاده از کمد های چوبی

زیبا) استفاده از گلدان های طبیعی در فضای کتابخانه، میز و صندلی های یک رنگ وزیبا، قفسه های زیبا جهت در دسترس قرار دادن مجلات و روزنامه ها.

۶- تشویق دانش آموزان جهت آوردن گل و گیاه طبیعی و استفاده از آن در محیط کلاس ها.

۷- پوشش ظاهری دانش آموزان، استفاده از روپوش های خوش رنگ و شاد.

۸- پوشش ظاهری معلمان، مدیر و معاونان که با رعایت تمامی موازین شرعی می توان از رنگ های شاد و رنگ های روشن استفاده کنند.

۹- استفاده از قاریان با صوت و لحن زیبا در صبحگاه مدرسه (اگر به صورت زنده باشد بهتر است وگرنه از نوارهای مناسب می توان استفاده کرد).

شاید در اولین نگاه احساس کنیم که انجام همه امور فوق در مدارس مستلزم پرداخت هزینه های سنگین باشد و مسلما در مدارس دولتی چنین امکانی وجود ندارد لیکن با کمی تامل به این نتیجه می رسیم که انجام بسیاری از این پیشنهادات فوق می تواند با درایت و مدیریت صحیح با حداقل بودجه و امکانات انجام شدنی باشد و به اشکال مختلف می توان شادابی و طراوت را به کودکان و نوجوانان این مرز و بوم هدیه دهیم و در نهایت جامعه شاد داشته باشیم که این خود باعث بروز و رشد استعدادها و خلاقیت ها در جوانان ما خواهد شد.

ج) معلم شاد و با روحیه

معلم آهنگ و فضا و جو کلاس درس را تنظیم می کند، چنانچه قرار باشد که روح دانش آموزان پرورش و رشد یابد، باید این روند از روح معلم آغاز گردد. حال اگر روح معلم افسرده و ناتوان باشد شانس ناچیزی برای تقویت و مراقبت از روح دانش آموزان بوجود خواهد آمد. معلم با انواع روش های تدریس آشنا باشد. اطلاعاتش به روز باشد، معلم باید بداند که دانش آموزان دارای تفاوت های فردی هستند و نیز باید با روش های تشویق و تنبیه آگاهی لازم داشته باشد و پر روحیه و باانگیزه باشد. (محمودیان، ۱۳۸۳)

د) جو مدرسه:

جو مدرسه می تواند بر اساس وفاداری و همدلی سازمان دهی شود یا افراد را در دو سوی یک دیوار بلند ناامنی و بی اعتمادی قرار دهد. داشتن فرصت های برابر، خودی محسوب شدن، پذیرفته شدن و تمایل به همکاری چند جانبه، از جمله مؤلفه های جو مدرسه می باشد. عصری که ما در آن زندگی می کنیم به کلی متفاوت از زمان های گذشته است پدیده های جدید متنوع و به هم پیچیده آنچنان فراوان و نو به نو شده اند که دانایی ها، توانایی ها و امکانات را اجتناب ناپذیر می کند. البته این دانستنی ها و مهارت ها باید قادر باشند امنیت روانی و احساس زیبایی دوستی را در مواجهه با مشکلات زندگی تضمین کند. در روند استفاده از امکانات در راه مقابله منطقی و فراگیر مسایل دنیای جدید به خصوص نگرش های جوانان باید از اصول بهداشت روانی استفاده نمود، چرا که نوجوانان ما نیازمند فضای شاد برای شاداب زیستن هستند. در شرایطی که اکثر منازل در مناطق شهری تبدیل به آپارتمان های کوچک و تاریک و به دور از فضاهای بازی و حرکتی برای کودکان است حداقل کاری که

می توان در تامین بهداشت جسمی و روحی آنان داشته باشیم ایجاد فضای مفرح و شادی بخش در مدرسه است چرا که دانش آموزان چندین ساعت از روز را در مدرسه می گذرانند و اگر فضا سازی مناسبی در مدارس انجام شود مسلما به شاد زیستن فرزندان خود کمک بسیار مهمی خواهیم کرد.

عوامل وموانع خلاقیت وشادابی در محیط مدرسه

۱- تاکید زیاد بر نمره ی دانش آموز به عنوان ملاک خوب بودن این مسئله یکی از شایع ترین موانع رشد خلاقیت در دانش آموزان به شمار می رود. هنگامی که دانش آموز احساس کند، تنها، چیزی اهمیت بیشتری دارد و در ارزیابی ها ملاک خوب بودن شمرده می شود، نمره بالاست و نه چیز دیگر، در نتیجه کسب نمره ی بیشتر به خودی خود برای وی حکم مهم ترین هدف را پیدا می کند و بنابراین او تنها در جهت به دست آوردن آن می کوشد. در چنین جوی تلاش برای خلاقیت و نوآوری برای دانش آموز معنایی نخواهد داشت.

۲- روش های تدریس سنتی و مبتنی بر معلم محوری به کارگیری افراطی روش های سنتی که در آنها غالبا معلم نقش محوری را در کلاس ایفاء می کند و بیش تر مبتنی بر سخن رانی و استفاده از مهارت های کلامی است، سبب می شود دانش آموز در فرآیند تدریس و یادگیری و ایفاء یک نقش فعال فرصت مشارکت کم تری را پیدا کند. دانش آموزی که در این نوع سیستم تحصیل می کند مجالی برای بروز استعداد های خلاق نمی یابد و به تدریج تحرک و پویایی خود را از دست می دهد.

۳- عدم شناخت معلم نسبت به خلاقیت در بسیاری از موارد آشنا نبودن معلم یا مربی با شیوه های پرورش خلاقیت دانش آموزان خود به تنهایی یک مانع بزرگ در این زمینه محسوب می شود. معلمی که شناخت صحیحی از ماهیت خلاقیت، موانع و روش های پرورش نداشته باشد، بدیهی است نه تنها نمی تواند اقدامی برای بروز استعداد های خلاق دانش آموزان خود در کلاس انجام دهد، بلکه ممکن است ناآگاهانه و به مرور زمان کلاس درس خود را به محیطی تبدیل کند که در آن خلاقیت دانش آموز سرکوب می شود.

۴- فقدان حداقل امکانات لازم برای انجام فعالیت های خلاق دانش آموزان هر چند بسیاری از فعالیت های خلاق نیازمند هزینه ها و امکانات خاصی نیست و اغلب آن ها با اندکی تغییر در روش های تدریس و استفاده بهینه امکانات و فضای آموزشی موجود در مدارس قابل اجراست، اما گاهی فقدان این حداقل امکانات لازم سبب می شود که انجام برنامه های پرورش خلاقیت در کلاس و مدرسه با مانع یا شکست روبه رو شود. این کمبودها در بسیاری از موارد تاثیری مخرب بر علاقه و انگیزه ی دانش آموزان برای شرکت در این برنامه ها می گذارد.

۵- اهداف و محتوای کتاب های درسی موضوع اهداف و محتوای درسی مبحثی بسیار گسترده است و از جوانب مختلف قابل بررسی می باشد، اما در این جا تا این حد بدان اشاره می شود که چنان چه در یک نظام آموزشی کتاب درسی به عنوان مهم ترین و تنها منبع تدریس و آموزش مورد استفاده قرار گیرد و در عین حال در میان اهداف و محتوای آن چیزی به عنوان پرورش خلاقیت منظور نشده باشد، مسلما دانش آموز آزادی عمل و توانایی لازم را

نخواهد داشت که پا را از چهارچوب کتاب درسی خود فراتر بگذارد و در نتیجه او می آموزد تا صرفا در محدوده کتاب درسی خود بیندیشد و نه بیش تر.

۶- عدم توجه به تفاوت های فردی دانش آموزان در نظر نگرفتن این واقعیت که هر دانش آموز در عین اشتراکاتی که با سایر دانش آموزان دیگر دارد، یک انسان منحصر به فرد است و دارای استعداد ها، علایق و کشش های ویژه ی خود نیز می باشد، سبب می گردد معلم دید و نگرشی یکسان نسبت به همه ی دانش آموزان داشته باشد، این نوع نگرش در حوزه ی پرورش خلاقیت یک مانع اساسی محسوب می شود و به ویژه سرخوردگی دانش آموزان خلاق را به دنبال خواهد داشت.

۷- عدم پذیرش ایده های جدید عادت به تفکرات کلیشه ای، راه حل های معمولی و تجربیات تکراری می تواند سبب پدید آمدن نوعی دید انتقادی در معلم و دانش آموزان در کلاس های درس شود که می توان آن را روحیه ی عدم پذیرش ایده های جدید نامید. برای دانش آموزی که از تفکری خلاق بر خوردار است و میل به خلق ایده های نو و غیر معمول دارد، بسیار مایوس کننده خواهد بود که ایده ها و افکارش به خاطر غیر معمولی بودن مورد بی توجهی معلم یا دانش آموزان قرار گیرد. این دانش آموزان به تدریج تحت تاثیر نظر جمع، ممکن است نوگرایی و این نوع تفکر خود را دال بر وجود ضعف یا مشکلی در خود تلقی کند. احساس غیر عادی بودن در بسیاری از دانش آموزان خلاق ناشی از وجود یک چنین جوی در کلاس است که در نهایت به خود سانسوری منتهی می شود.

۸- ارائه ی تکالیف درسی زیاد به دانش آموزان معمولا انجام تکالیف درسی بخش عمده ای از وقت دانش آموزان را به خود اختصاص می دهد. در مواردی که به دانش آموز تکالیف زیادی داده می شود و او ناچار می شود همه ی توان و انرژی فکری خود را برای انجام آن تکالیف صرف کند، در نتیجه دیگر فرصت و هم چنین توانایی چندانی برای پرداختن به فعالیت های دیگر نخواهد داشت. به علاوه از آنجا که غالبا انجام زیاده از حد تکالیف درسی برای دانش آموزان چندان خوشایند نیست، این موضوع می تواند سبب بی علاقتی و بی میلی آن ها نسبت به فعالیت های دیگر از جمله فعالیت های خلاقانه که غالبا نیازمند آرامش فکری و روانی است، گردد.

۹- استهزاء و تمسخر به خاطر ایده یا نظر اشتباه در کلاس های درس زیاد اتفاق می افتد که دانش آموزی به دلیل مطرح کردن یک نظر اشتباه یا ایده ای نادرست یا عجیب و غریب از طرف معلم یا دانش آموزان هم کلاسی خود مورد تمسخر و استهزاء قرار گیرد. برای دانش آموزی که گرایش های خلاقانه دارد، این نوع برخورد دیگران حکم توبیخ و تنبیه را دارد. در نتیجه احتمال دارد این دانش آموز به تدریج بیاموزد که ایده های خود را از ترس این که ممکن است اشتباه باشد و مورد استهزای سایرین قرار گیرد، اساسا به زبان نیاورد و آن را در درون خود سرکوب کند. با علل اضطراب دانش آموزان در محیط مدرسه آشنا شویم آغاز حضور در مدرسه نقطه عطف مهمی در زندگی هر کودک و والدین اوست. مدرسه جایی است که کودک را از خانه و والدین دور می کند و محلی است که هر کودکی برخی از بزرگترین چالش ها، موفقیت ها و شکست هایش را به همراه احساس اضطراب یا خجالت تجربه خواهد کرد. از آنجا که مدرسه مکانی خارج از کنترل والدین است، علاوه بر کودک، برای پدر و مادر او هم مکانی استرس زا است. در مدرسه کودک با دنیا آشنا می شود و

مهارت تعامل اجتماعی و برقراری ارتباط با دیگران را خارج از محدوده خانه و خانواده‌اش کسب می‌کند. او همچنین به وجود خودش، توانایی‌ها، ضعف‌ها و علایق خود آگاهی بیشتری پیدا می‌کند و به تدریج جایگاهی در اجتماع برای خود می‌یابد. کارها و روابطی را تجربه می‌کند که تجربه آنها در خانه امکان‌پذیر نبوده است. او به اجبار از والدین جدا شده، با چالش‌های اجتماعی و تحصیلی روبه‌رو می‌شود و برقراری دوستی را تجربه می‌کند. شروع مدرسه هم لذت‌بخش و هم استرس‌زا است. تجربه شروع مدرسه برای یک کودک تا حدی به آمادگی و احساسات والدین بستگی دارد. در چنین شرایطی اگر والدین هم احساساتی مانند خجالت، ترس یا اضطراب درباره فرزندشان به مدرسه داشته باشند و این احساس را به کودک منتقل کنند، سبب افزایش نگرانی و تردید در کودک خواهند شد.

راهکارهای شاداب سازی مدارس

ایجاد نشاط و شادابی یکی از مؤثرترین راه‌ها برای افزایش بهداشت روانی در جامعه است، مدرسه بعنوان یک نهاد می‌تواند با بوجود آوردن زمینه‌ها و برنامه‌هایی باعث هر چه شاداب کردن جامعه شود. اگر در مدرسه شوق زندگی کردن بوجود آید خود به خود اثرگذار بر جامعه خواهد بود. انسان‌های شاد زندگی خود را تحت کنترل دارند، مسئولیت پذیرند، هدفمند هستند، دید مثبت به زندگی دارند. آینده‌نگر و امیدوارند و در مقابل مشکلات و سختی‌ها از پای نمی‌نشینند، قرآن دین اسلام را دین شادی معرفی نموده و مهمترین عوامل شادی را محبوبیت، مقبولیت و موفقیت، ایمان، هویت ملی و فرهنگی، خلاقیت عارفانه و حل مسئله ذکر کرده است، روانشناسان شادی و شور و نشاط را محرک انسان‌ها برای عمل می‌دانند و جامعه‌شناسان جامعه شاد را جامعه موفق می‌دانند. عواملی که می‌تواند باعث گسترش شادی شود در ابتدا خانواده است و سپس دیگر نهادها همچون مدرسه و نهادهای فرهنگی مذهبی می‌باشند که هر کدام به نوبه خود وظایفی دارند. لذا پیشنهادهای کاربردی زیر برای ایجاد شور و نشاط در مدرسه ثمر بخش خواهد بود.

- ۱- استفاده از مدیریت مشارکتی که باعث خلاقیت و ابتکار می‌شود.
- ۲- تشکیل کمیته شاداب سازی مرکب از مدیر، مربی پرورشی، دبیر ورزش، هنر، نماینده دبیران، دانش‌آموزان و انجمن اولیاء و مربیان
- ۳- برگزاری اردوهای سیاحتی و تفریحی با نظارت اولیاء
- ۴- بها دادن به دانش‌آموزان کنجکاو و پرسشگر و پرتحرک و شاداب
- ۵- ایجاد فضای سبز و استفاده از رنگ‌های شاد و جذاب در مدرسه
- ۶- فراهم کردن برنامه مشارکت اولیاء در برنامه‌های شاداب سازی
- ۷- پخش موسیقی آرام بخش در ساعات تفریح
- ۸- ترغیب کارکنان به استفاده از لباس‌های مناسب با رنگ‌های روشن و همچنین انتخاب رنگ مناسب و شاد برای روپوش دانش‌آموزان
- ۹- استفاده از روش‌های مناسب تشویق و تنبیه
- ۱۰- ترغیب دانش‌آموزان به فعالیت‌های گروهی
- ۱۱- استفاده از روش‌گردش علمی و نمایشنامه‌ای
- ۱۲- اختصاص بخشی از کلاس به گفتن لطیفه
- ۱۳- خواندن قصه‌ها و داستان‌های جالب و دوست‌داشتنی برای دانش‌آموزان در کلاس درس انشاء،

دینی، ادبیات و...

- ۱۴- معرفی الگوهای مناسب علمی، ورزشی، فرهنگی به دانش آموزان
- ۱۵- توجه به بهداشت روانی و جسمی دانش آموزان
- ۱۶- برگزاری جنگ خنده در مراسم صبحگاهی یا اعیاد که با گفتن لطیفه های مناسب و اخلاقی باعث ایجاد شور و نشاط و تخلیه هیجانی می شود.
- ۱۷- ایجاد تابلوی اعلانات تحت عنوان ایستگاه خنده که شامل شعرهای شادی آفرین و لطیفه های مناسب می باشد.
- ۱۸- استفاده از پیام های بهداشتی شاد در تابلوی اعلانات
- ۱۹- برگزاری جشن ها به مناسبت های مختلف
- ۲۰- برگزاری جنگ شادی خانوادگی در مدرسه
- ۲۱- آموزش مهارت های زندگی (خودآگاهی، همدلی، ارتباط مؤثر، تصمیم گیری، حل مسأله، تفکر خلاق، تفکر انتقادی، توانایی حل مسئله، توانایی مقابله با استرس)
- ۲۲- برگزاری برنامه های صبحگاهی بانشاط و پر بار همراه با موسیقی و ورزش
- ۲۳- روی آوردن به روش های سنتی و پرورشی در محیط مدرسه و اجرای یک برنامه جدید در هر روز یا هفته در زمانی مشخص در حدود ۱۰ دقیقه که زنگ استراحت پیشنهاد می شود.
- ۲۴- برگزاری نمایشگاه دست سازه ها - آثار - نقاشی - شعر - خط - مسابقه قرآن بصورت گروهی
- ۲۵- نمایش فیلم و تئاتر نمایش های عروسکی - موسیقی زنده مورد علاقه دانش آموزان
- ۲۶- بردن دانش آموزان به موزه - تئاتر - سینما - پارک - اردوگاه - با کمک اولیا مدرسه و خانه
- ۲۷- ورزش صبحگاهی به صورت دسته جمعی قبل از شروع کلاس
- ۲۸- توزیع شیرینی به مناسبت های مختلف از جمله جشن ها و میلاد ائمه بین دانش آموزان
- ۲۹- توجه به فن آوری و تکنولوژی و روشهای نوین تدریس
- ۳۰- زیباسازی و تمیز بودن نمازخانه، کتابخانه و کارگاه: استفاده از خوش بو کننده ها، قفسه های زیبا، مناسب بودن محیط کتابخانه، نمازخانه و کارگاه.

نتیجه گیری

بوجود آمدن مدرسه ای شاد و با نشاط و با کیفیت در آموزش و پرورش به عوامل مختلف بستگی دارد. این عوامل عبارتند از: مدیران، معلمان، دانش آموزان و امکانات و تجهیزات آموزشی مناسب. این عوامل در قالب برنامه درسی و آموزشی از قبل طرح ریزی شده (برنامه رسمی) و یا به صورت برنامه درسی پنهان و روابط غیر رسمی اثر گذارند، بی شک فضای شاداب و دوست داشتنی تأثیر زیادی در شکوفایی استعدادها، خلاقیت، برنامه ریزی آموزشی پویا و خلاق، پیشرفت تحصیلی، کارایی، سلامت و زنده دلی دانش آموزان دارد، مدرسه با نشاط موجب باروری جسم و اندیشه کودکان و دانش آموزان می شود. انسان شاداب، پویا و پرتحرک به زندگی امیدوار است و برای رسیدن به اهداف خود سرسختانه تلاش می کند، برعکس انسان افسرده و اندوهگین و بی تحرک، احساس خستگی، درماندگی و ناامیدی می کند و در برابر مشکلات، ناتوان و عاجز است و لازمه تحقق و ایجاد مدارس با نشاط، تغییر نگرش و نگاه نو و جدید اولیا و مربیان مدرسه در خصوص زیباسازی و بهسازی فضای آموزشگاه است چرا که فضای زیبا و شاداب تأثیر زیادی در برنامه ریزی آموزشی و پیشرفت تحصیلی

و روحیه دانش‌آموزان و معلمان دارد. تجربه نشان داده است که در هر جا اولیا با آگاهی و مشارکت فکری، فرهنگی و مادی خود در مدرسه مشارکت کرده‌اند، روند پیشرفت تحصیلی و فعالیت در برنامه‌ریزی آموزشی مدارس از جایگاه بهتر و مطلوب‌تری برخوردار شده است. مدیر مدبر با ایجاد فضایی سرشار از صمیمیت موجبات افزایش روحیه گروهی، اعتمادسازی و ایجاد جو عاطفی، دوستانه و شاد را فراهم می‌آورد. مدیر مدرسه با ایجاد روحیه مشارکت‌پذیری در دانش‌آموزان، معلمان و اولیای دانش‌آموزان در اداره‌ی مدرسه می‌تواند جو عاطفی و شادی ایجاد کند و با ایجاد جو احترام متقابل میان معلمان و دانش‌آموزان زمینه ارتقای کیفیت آموزشی و برنامه‌ریزی آموزشی ثمربخش و احساس رضایت‌مندی را در مدرسه به وجود می‌آورد.

پس با این تفاسیر می‌توان گفت با شاداب سازی محیط کمک شایانی به شادابی فرزندان و رشد همه جانبه (اخلاقی، آموزشی و.....) آنها می‌شود.

منابع و ماخذ

۱. قرآن کریم
۲. ایازی، سید محمد علی (۱۳۸۶). شادی و تفریح در اسلام با تأکید بر اندیشه‌های شهید بهشتی، مجموعه مقالات همایش شادی و تفریح، تهران، همایش شادی و تفریح
۳. آندرو، متیوس (۱۳۷۴). راز شاد زیستن، ترجمه وحید افضل‌ی راد، تهران، لوح زرین
۴. پاینده، ابوالقاسم (۱۳۷۷). نهج الفصاحه، تهران، انتشارات جاویدان
۵. حرعاملی، محمد بن الحسن (۱۴۱۲ق)، وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل‌البیت.
۶. دشتی، محمد (۱۳۸۹). نهج البلاغه، قم، اشکذر.
۷. شعاری نژاد، علی اکبر (۱۳۸۸). نقش فعالیت‌های فوق برنامه در تربیت نوجوانان، چاپ چهاردهم، تهران، اطلاعات.
- ۸- ترکمان، پری منظر. مدرسه، مدرسه است، رشد مشاور مدرسه، دوره یکم، شماره ۳، ۱۳۸۵.
- ۹- شارف، ریچارد اس، نظریه‌های روان‌درمانی و مشاوره، ترجمه: مهرداد فیروزبخت، تهران، چاپ سوم، ۱۳۸۶.
- ۱۰- کاکیا، لیدا. ۱۳۸۵، آرامش و نقش آن در زندگی، ارتباط پیوند، همدلی و آرامش، ماهنامه تربیت، سال ۲۱، شماره ۸، ۱۳۸۵.
- ۱۱- محمودیان، طاهره. شادابی و نشاط خانواده و تأثیر آن بر فرزندان، ماهنامه تربیت، سال ۲۰، شماره ۱، ۱۳۸۳.
- ۱۲- صباغیان، زهرا. مدرسه و تقویت نشاط و امید به زندگی، ماهنامه پیوند، انجمن اولیا و مربیان، شماره ۳۰۹، ۳۱۰، ۳۱۱، ۱۳۸۴.